

A KÁRPÁT-MEDENCE NEOLITIKUS ÉS RÉZKORI EMBERTANI LELETEINEK FŐBB METRIKUS ÉS TAXONÓMIAI JELLEMZŐI

Írta: K. ZOFFMANN ZSUZSANNA

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztálya, Budapest

K. ZOFFMANN, Zs.: *Main Metric and Taxonomic Data of the Anthropological Finds Dating from the Neolithic and Copper Ages in the Carpathian Basin*. This paper summarizes the main metric data of the anthropological finds dating from the neolithic and copper ages according to the archeological cultures and published before December 1983. About the geographical situation and demographical distribution of the cultures and findspots the reader is referred to ZOFFMANN (1980). In this study skull capacity was calculated from the measurement 20 on the basis of PEARSON's formula, and the stature was calculated according to BREITINGER and BACH. The taxonomical nomenclature follows the P. LIPTÁK's method.

Key words: Neolithic and Copper ages, Metric data.

A munka a Kárpát-medence 1983. decemberéig közzétett neolitikus és rézkori embertani leleteinek főbb méretadatait összegezi az egyes régészeti kultúrák szerint.¹

1. Dél-Kárpát-medence neolitikuma (i. e. 4000—2500)

(1. táblázat)

I. KÖRÖS—STARČEVO—CRIȘ KULTÚRKOMPLEXUM Arch: Tisztázatlan eredetű (helyi vagy déli) nagy kiterjedésű kultúrkomplexum, pontosan nem körvonalazható helyi csoportokkal. Antr: NEMESKÉRI (1956): br(kelet-alpi); NEMESKÉRI (1961): br > dolichomorph; LIPTÁK (1974—75): grac.m + am(n?); FARKAS (1977): déli irányból történt bevándorlás; NECRASOV—CRISTESCU (1965): Erdélyben (talán helyi eredetű) grac.m > br + cr; ZOFFMANN (1976, 1980): nagyfokú heterogenitás, grac.m + rob.leptodolichomorph + br > crA.

II. VINČA KULTÚRA Arch: Délről jövő „Vinča-migráció” és helyi, Starčevo-elemek keveredése. Időrendileg két fázis (Vinča—Tordoš és Vinča—Pločnik) különül el. Antr: Hrtkovci—Gomolava-i temető, ZOFFMANN (1983c): am > crA + grac.m.

¹ Régészeti adatok: KALICZ (1970), MAKKAY (1982), PATAY (1974) és ECSÉDY (1979). A kultúrák és lelőhelyek földrajzi elhelyezkedését, időrendjét, a leletek demográfiai megoszlását lásd: ZOFFMANN (1980). — A jelen munkában a koponyakapacitás kiszámítása a 20. méret segítségével, PEARSON képlete, a termet kiszámítása BREITINGER, ill. BACH módszere alapján történt. (Rövidítések: arch = régészet, antr = embertan, grac = gracilis, rob = robusztus.) A típusmegjelölések LIPTÁK P. módszerét követik.

Dél-Kárpát-medence neolitikuma
Table 1. Neolithic Age in the Southern

MARTIN No	I. A.						I. B.
	Kőrös						Starčevo
	♂♂			♀♀			♀
	N	\bar{x}	s	N	\bar{x}	s	N = 1
1.	10	185,4	7,91	9	178,4	—	169
8.	11	139,9	4,97	10	136,3	6,34	134,5
9.	11	96,9	3,49	10	94,1	4,12	—
17.	1	137	—	3	129,7	—	126
20.	7	118,1	—	7	110,7	—	106
38.	6	1466,7	—	6	1313,2	—	1200
45.	1	128	—	2	124,0	—	122 ?
47.	2	126,5	—	3	114,0	—	103
48.	4	67,5	—	4	66,8	—	62 ?
51.	4	39,5	—	5	37,6	—	34
52.	5	34,6	—	5	31,4	—	31
54.	4	25,8	—	5	24,8	—	22 ?
55.	3	55,0	—	5	47,0	—	44
66.	3	93,7	—	4	97,8	—	94
8 : 1	9	76,1	—	9	76,2	—	79,6
17 : 1	1	79,2	—	3	73,5	—	74,6
17 : 8	1	101,5	—	3	96,1	—	93,7
20 : 1	6	63,9	—	7	62,1	—	62,7
20 : 8	7	85,0	—	7	80,3	—	78,8
9 : 8	10	69,0	2,66	10	69,2	4,91	—
47 : 45	—	—	—	2	91,6	—	84,4
48 : 45	1	48,4	—	2	54,9	—	50,8
52 : 51	4	86,0	—	5	83,6	—	91,2
54 : 55	2	44,8	—	4	52,5	—	50,0
66 : 9	3	99,3	—	4	103,1	—	—
Termet Stature	6	167,7	—	5	159,0	—	—

² I.A. Kőrös-k.: Vaskút (NEMESKÉRI 1944), Deszk I.-olajkút (LIPTÁK 1974—75), Endrőd, Hódmezővásárhely-Bodzáspart, Hódmezővásárhely-Kotacpart-Vata tanya, Maroslele-Pana (FARKAS 1975), Csorvás-Orosházi útfél, Endrőd, Szarvas-Egyházföld, Szarvas-Szapannos (ZOFFMANN 1983b);

I.B. Starčevo-k.: Lánycsók (ZOFFMANN 1977);

I.C. Criș-k.: Bedeháza-Sf. Gheorghe, Cipau, Gura Baciului, Solca (NECRASOV—CRISTESCU 1965);

II.A. Vinča-Tordoș-k.: Bogojevo-Bencelapos (ZOFFMANN 1982-83);

II.B. Vinča-Pločnik-k.: Hrtkovci-Gomolava (ZOFFMANN 1983c).

táblázat

(i. e. 4000—2500)²

Carpathian Basin (4000—2500 B. C.)²

I. C.			II. A.		II. B.			
Crisz			Vinča-Tordoš		Vinča-Pločnik			
♂	♀♀		♂	♂♂			♀♀	
N = 1	N	\bar{x}	N = 1	N	\bar{x}	s	N	\bar{x}
193	3	185,7	185	11	185,6	5,59	1	174
132	3	143,3	126,5	11	137,2	4,38	1	138
94	1	98	100	12	95,5	3,43	1	96
—	2	129,5	134	5	144,2	—	1	137
121	3	120,7	114	11	118,3	4,63	1	112
1485	3	1512,3	1333	11	1460,2	92,85	1	1305
—	1	123	134 ?	6	126,8	—	1	120 ?
—	1	114	—	9	112,1	—	1	112
—	1	65	—	11	68,3	3,35	1	62
—	1	40	—	9	39,6	1,88	1	38
—	1	35	—	10	32,8	1,32	1	32
—	1	27	—	12	25,6	1,68	1	24
—	1	50	—	11	50,6	3,53	1	46
98	2	88,0	98 ?	9	90,8	—	2	98,0
68,4	3	77,3	68,4	11	73,9	2,52	1	79,3
—	2	73,2	72,4	5	79,4	—	1	78,7
—	2	94,9	105,9	5	105,3	—	1	99,3
62,7	3	65,1	61,6	11	63,7	2,32	1	64,4
91,7	3	84,4	90,1	11	86,2	2,41 !	1	81,2
71,2	1	70,0	79,1	11	70,0	2,41 !	1	69,6
—	1	92,7	—	3	89,5	—	1	93,3 ?
—	1	52,8	—	5	53,6	—	1	51,7 ?
—	1	87,5	—	10	81,6	6,47	1	84,2
—	1	54,0	—	10	49,9	3,61	1	52,2 ?
104,3	1	80,6	98,0 ?	7	99,4	—	1	103,1
—	—	—	—	14	166,7	3,12	—	—

2. Nyugat-Kárpát-medence neolitikuma (i. e. 3500—2500)

(2. táblázat)

III. DUNÁNTÚLI VONALDÍSZES KULTÚRA (= DVK) Arch: Tisztáztatlan eredetű, esetleg helyi alapokból, déli hatásra kialakult kultúra, a Ny-Európai terjedő kultúrkör része. Antr: Burgenland, JUNGWIRTH (1977): n; Szlovákia, JELÍNEK (1973): grac.m+rob.m.

IV. Sopot-Bicske Kultúra Arch: helyi továbbfejlődés, Vinča kultúrabeli hatásokra. Antr: Bicske-Galagonyás, ZOFFMANN (1978): rob.eury-, +leptodolichomorph.

V. Lengyeli Kultúra Arch: Külső hatásokra, helyi előzményekből kialakult kultúra. Antr: dél-dunántúli temetők, NEMESKÉRI (1956): am+x; NEMESKÉRI (1961): am > autochton crA; ZOFFMANN (1968, 1969—70): am > crA+br.

2. táblázat

Nyugat-Kárpát-medence neolitikuma (i.e. 3500—2500)³
 Table 2. Neolithic Age in the Western Carpathian Basin (3500—2500 B. C.)³

MARTIN No	III. DVK	IV. Sopot—Bicske		V. Lengyel					
	♂	♂♂		♂♂			♀♀		
		N = 1	N	\bar{x}	N	\bar{x}	s	N	\bar{x}
1.	182	5	190,8	25	188,0	6,91	24	179,6	7,07
8.	134	5	131,8	25	138,4	7,94	23	130,7	5,36
9.	—	6	96,3	29	95,1	4,92	21	92,6	3,71
17.	—	1	150	11	144,5	7,06	5	133,4	—
20.	112 ?	5	119,6	25	121,1	4,04	20	114,1	5,07
38.	1356	4	1435,8	22	1506,1	102,03	18	1297,0	94,45
45.	—	—	—	6	134,2	—	4	119,0	—
47.	—	1	104	12	118,2	5,06	9	111,1	—
48.	—	1	63 ?	12	68,0	3,46	14	64,4	4,31
51.	—	1	37 ?	16	39,8	2,76	19	38,3	1,60
52.	—	1	35	17	31,4	2,55	19	32,2	2,29
54.	—	2	27,0	16	25,6	2,45	15	23,7	2,23
55.	—	1	49	13	50,1	2,84	12	46,8	2,55
66.	—	2	103,5	18	97,6	6,25	13	89,5	5,72
8 : 1	73,6	4	69,1	23	73,8	4,80	21	73,1	4,06
17 : 1	—	1	82,4	11	77,1	2,95	5	76,3	—
17 : 8	—	1	105,6	11	103,4	9,55	5	100,1	—
20 : 1	61,5 ?	4	64,0	23	64,6	2,17	18	63,6	2,28
20 : 8	83,6 ?	5	91,4	24	87,9	5,87	19	87,4	4,32
9 : 8	—	5	73,7	23	69,6	5,76	18	70,9	4,17
47 : 45	—	—	—	4	88,9	—	3	87,9	—
48 : 45	—	—	—	6	51,3	—	4	53,5	—
52 : 51	—	1	94,6	16	78,8	6,61	17	82,9	4,49
54 : 55	—	1	51,0	10	50,4	5,78	8	51,4	—
66 : 9	—	2	102,7	16	101,3	7,30	9	94,9	—
Termet Stature	—	6	164,9	20	166,1	2,59	21	157,8	2,18

³ III. DVK: Medina-Margitsziget (ZOFFMANN 1983a);

IV. Sopot Bicske-k.: Bicske-Galagonyás (ZOFFMANN 1978);

V. Lengyeli-k.: Lengyel (VIRCHOW 1890, MALÁN 1929), Pári-Altacker (KISZELY 1973), Villány-kövesd (ZOFFMANN 1968), Zengővárkony (ZOFFMANN 1969—70).

3. Kelet-Kárpát-medence neolitikuma (i. e. 3100—2500)

(3. táblázat)

VI. ALFÖLDI VONALDÍSZES KULTÚRA (= AVK). *Arch.*: Tisztázatlan eredetű, talán helyi alapokból, déli hatásokra kialakult, a DVK-tól eltérő kultúra, mely később több helyi csoportra bomlott. *Antr.*: Bükki csoport: NEMESKÉRI (1956): crA > m; NEMESKÉRI (1961): a mezolitikus homo sapiens fossilis továbbéléséként rob.eurydolichomorphok; SZATHMÁRY (1978): archaikus, rob.eurydolichomorphok + Körös-kultúrából származó grac. komponensek. — Kora és késői csoportok (VI. A.): ZOFFMANN (1982a): a heterogén anyag

minimalitása genetikai kérdések megoldását nem teszi lehetővé. — Szakálhái csoport⁴ (VI. B.): LIPTÁK—FARKAS (1967): $n > am$; ZOFFMANN (1981a): rob.leptodolichomorph dominancia.

VII. TISZA—HERPÁLY—CSŐSZHALOM KULTÚRA Arch: Szakálhái és Körös-elemekből kialakult tell-kultúra, erős déli kapcsolatokkal. Antr: NEMESKÉRI (1956): m ; NEMESKÉRI (1961): talán helyi grac.m $>$ mezolitikus rob.komponens; FARKAS (1974): am-n dominancia; SZATHMÁRY (1978—79b): Szerencs-Taktaföldváron kifejezetten grac.elemek, TÓTH (1982): igen szignifikáns leptodolichokran komponens, valamint a nemi dimorfizmuson túlmutató eltérés a férfi és női leletek között; ZOFFMANN (1980, 1983b): rob.leptodolichomorph dominancia.

4. Kárpát-medence kora- és középső rézkora (i. e. 2500—2100) (4. táblázat)

VIII. TISZAPOLGÁRI KULTÚRA Arch: Az előző tell-kultúra szétesését követő rézkori kultúra. Antr: NEMESKÉRI (1956): $am > cr$; NEMESKÉRI (1961): Basic White a Bükki csoportból + a Balkánon és Kaukázuson át, Anatóliáig követhető grac.leptodolichomorphok; FARKAS (1977): $am + grac.m > cr + br$, déli eredet; ZOFFMANN (1980): $cr + rob. m + grac.m$.

IX. BODROGKERESZTÚRI CSOPORT Arch: Átmeneti periódus után, az előző egyenes leszármazottja. Késői fázisa a Hunyadihalom csoport (IX. B.). Antr: NEMESKÉRI (1956): grac.m a helyiek erős gracilizálódásából; NEMESKÉRI (1961): grac.m dominancia; FARKAS (1977): $grac.m + br$; ZOFFMANN (1980): $grac.m > rob.m + cr$.

5. Kárpát-medence késő-rézkora (i. e. 2100—1900) (5. táblázat)

X. OKKERSÍROS KULTÚRA Arch: Keletről érkező sztyeppe jellegű kultúra, lassú beszivárgása talán már a középső rézkorban megkezdődött. Antr: MARCSIK (1979): keleti eredetű $pn + proto-cr +$ (talán helyi) grac. m. A SZATHMÁRY (1979) által leközölt leletek — ÉCSEDY I. közlése szerint — nem e kultúrából valók.

XI. BADENI KULTÚRA Arch: Délről érkező, állattartó népesség kultúrája, temetkezései Kárpát-medence keleti (XI. A.) és nyugati (XI. B.) feléből is ismertek. Déli változata az ún. Kostolac csoport (XI. C.). Antr: NEMESKÉRI (1951): ÉNy felől jövő $cr + DK$ felől érkező $prm (m + cr) + K$ -re utaló br ; NEMESKÉRI (1956): helyi és DK-i grac.m és kl.m $>$ helyi am és K-i + Ny-i alpi; NEMESKÉRI (1961): dolichomorph $>$ brachymorph (30—35% !), nyugati kapcsolatok.

*

(Közlésre beérkezett: 1984. február 3-án.)

⁴ Korábban (LIPTÁK—FARKAS 1967, FARKAS 1974, ZOFFMANN 1980), a Tisza-kultúrán belül tárgyalva.

Kelet-Kárpát-medence neolitikuma
Table 3. Neolithic Age in the Eastern

MARTIN No.	VI. A. AVK				VI. B. Szakálhát			
	♂♂		♀♀		♂♂		♀♀	
	N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}
1.	2	184,0	3	174,7	2	191,0	2	179,0
8.	1	138	3	133,7	3	142,0	3	135,3
9.	—	—	3	95,3	4	98,8	3	91,3
17.	—	—	2	126,5	1	136	2	137,0
20.	1	115	2	114,0	1	126 ?	2	116,0
38.	1	1408	2	1280,0	1	1630	2	1340,0
45.	—	—	1	124	—	—	1	112
47.	1	116	1	103	—	—	—	—
48.	1	70	1	61	1	66	—	—
51.	1	44	1	42	—	—	1	41
52.	1	32	1	31	—	—	1	32
54.	1	26	2	25,0	1	28	—	—
55.	1	53	1	43	1	49	—	—
66.	—	—	3	93,7	1	108	1	99
8 : 1	1	76,2	3	76,5	2	76,8	2	74,9
17 : 1	—	—	2	72,8	—	—	2	76,6
17 : 8	—	—	2	94,8	1	102,3	2	102,3
20 : 1	1	63,5	2	65,7	1	67,0 ?	2	64,9
20 : 8	1	83,3	2	86,0	1	85,7 ?	2	86,6
9 : 8	—	—	3	71,3	3	69,4	3	67,5
47 : 45	—	—	1	83,1	—	—	—	—
48 : 45	—	—	1	49,2	—	—	—	—
52 : 51	1	72,7	1	73,8	—	—	1	78,1
54 : 55	1	49,1	1	51,2	1	57,1	—	—
66 : 9	—	—	3	98,4	1	100,9	1	115,1 !
Termet Stature	1	174,4	4	161,2	5	170,9	2	157,6

⁵ VI.A. AVK: Búdöspeszt (BARTUCZ 1916), Zsáka-Vizesi tanya (SZATHMÁRY—NEMESKÉRI 1975), Hillebrand bg. (SZATHMÁRY 1976), Berettyószentmárton-Morotva (SZATHMÁRY 1978), Zatánk (SZATHMÁRY 1978—79a), Békés-Déló (ZOFFMANN 1982);

VI.B. Szakálhát-cs.: Békéspovádzug (LIPTÁK—FARKAS 1967), Csanytelek-Újhalastó (ZOFFMANN 1981a);

VII.A. Tisza-Herpály-Csőszhalom-k.: Vésztfő-Mágori halom (FARKAS 1974), Hódmezővásárhely-Gorzsa-Czukur major, Hódmezővásárhely-Kökénydomb-Kapocsi tanya, Hódmezővásárhely-Kökénydomb-Vörös tanya (FARKAS 1975), Szerencs-Taktaföldvár (SZATHMÁRY 1978—79a), Mezőtúr-Szentmiklóssziget, Szegvár-Tűzköves (ZOFFMANN 1983b);

VII.B. Tiszai-k.: Kisköre-Gát (TÓTH 1972, 1979, 1982).

táblázat

(i. e. 3100—2500)⁵

Carpathian Basin (3100—2500 B. C.)⁵

VII. A.				VII. B.			
Tisza—Herpály—Csőszhalom							
♂♂		♀♀		♂♂		♀♀	
N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}
6	189,8	7	183,9	3	188,0	8	175,0
7	133,6	7	135,3	3	135,3	8	133,2
5	98,2	8	94,1	3	98,6	6	93,5
2	127,0	2	140,5	2	150,5	3	134,7
5	117,8	8	118,3	—	—	—	—
5	1443,6	7	1401,1	—	—	—	—
2	128,5	3	115,3	1	134	2	128,5
4	114,8	6	110,2	—	—	—	—
4	67,5	5	65,6	1	72	2	64,5
4	38,3	5	37,7	—	—	—	—
4	32,8	7	29,6	—	—	—	—
4	27,5	5	25,8	—	—	—	—
4	49,5	5	46,0	—	—	—	—
5	102,2	3	95,0	—	—	—	—
6	70,6	7	73,6	3	71,9	8	75,9
1	75,3	2	77,7	—	—	—	—
2	107,2	2	105,3	—	—	—	—
5	62,8	7	64,2	—	—	—	—
5	87,7	7	87,2	—	—	—	—
5	73,1	6	69,2	—	—	—	—
2	89,5	3	99,4	—	—	—	—
2	55,7	2	61,0	1	53,7	1	53,2
4	85,7	5	76,4	—	—	—	—
3	55,4	4	56,1	—	—	—	—
4	102,9	3	101,0	—	—	—	—
9	167,3	8	158,0	—	—	—	—

Kárpát-medence kora- és
Table 4. Early and Middle Copper Age

MARTIN No	VIII. Tiszapolgár						VIII— Átmeneti periódus		
	♂♂			♀♀			♂♂		
	N	\bar{x}	s	N	\bar{x}	s	N	\bar{x}	s
1.	15	187.2	7,15	20	182,1	7,90	7	190,6	—
8.	15	137,1	7,89	20	131,3	6,91	11	135,7	3,80
9.	15	96,9	4,78	14	92,9	3,16	7	95,7	—
17.	6	137,2	—	4	144,5	—	2	135,0	—
20.	6	117,3	—	8	116,4	—	6	115,0	—
38.	6	1461,2	—	8	1313,8	—	5	1476,2	—
45.	4	131,8	—	1	101	—	3	140,7	—
47.	6	120,0	—	3	109,0	—	1	110	—
48.	9	72,1	—	4	62,3	—	1	66	—
51.	11	40,2	2,23	6	38,5	—	4	39,5	—
52.	10	32,1	3,11	6	33,3	—	3	28,8	—
54.	12	25,5	1,73	5	25,6	—	2	24,5	—
55.	9	51,3	—	6	50,2	—	1	47	—
66.	7	103,4	—	5	89,0	—	5	104,4	—
8 : 1	14	73,9	5,31	18	72,6	4,49	7	71,9	—
17 : 1	6	73,8	—	4	78,8	—	2	70,0	—
17 : 8	6	100,5	—	4	110,6	—	2	96,8	—
20 : 1	6	62,4	—	8	63,9	—	5	62,1	—
20 : 8	6	86,2	—	8	91,2	—	6	84,4	—
9 : 8	13	70,5	4,21	13	71,6	4,54	7	69,7	—
47 : 45	3	94,3	—	1	108,9	—	1	79,7	—
48 : 45	4	56,1	—	1	67,3	—	1	47,8	—
52 : 51	10	79,2	8,36	5	82,2	—	3	72,5	—
54 : 55	9	49,5	—	4	50,0	—	1	57,5	—
66 : 9	6	106,2	—	4	95,7	—	4	108,1	—
Termet Stature	5	165,1	—	5	158,7	—	7	167,4	—

I

⁶ VIII. *Tiszapolgár-k.*: Debrecen-Böszörményi út, Debrecen-Nyulas (SZATHMÁRY—NEMESKÉR, 1975), Deszk A és B, Hódmezővásárhely-Kotacpart-Vata tanya, Hódmezővásárhely-Népkert Hódmezővásárhely-Szakálhát, Lebő-Farkas tanya-Papdi tanya, Ószentiván (FARKAS 1975);

VIII—IX. *Átmeneti periódus*: Magyarhomoróg-Könyadomb (FARKAS 1975), Tiszavalk-Tetes (ZOFFMANN közöletlen);

IX.A. *Bodrogkeresztúr-cs.*: Nosa-Biserna obala (FARKAS 1973), Magyartés Szentes-Kistőke, (FARKAS 1975), Hajdúszoboszló, Konyár (SZATHMÁRY—NEMESKÉRI 1975);

IX.B. *Hunyadihalom-cs.*: Vajnska-Baba Sivac (FARKAS 1972—73).

táblázat

közép-rézkora (i. e. 2500—2100)⁶
 in the Carpathian Basin (2500—2100 B. C.)⁶

IX. Transitional period			IX. A. Bodrogkeresztúr						IX. B. Hunyadi-halom			
♀♀			♂♂			♀♀			♂♂		♀♀	
N	\bar{x}	s	N	\bar{x}	s	N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}	
10	176,8	8,52	12	186,8	4,45	5	176,8	1	191	3	175,3	
9	134,1	—	12	135,5	6,19	4	131,3	1	132	2	130,0	
8	92,4	—	11	97,6	3,96	4	92,3	—	—	2	90,0	
1	147	—	6	136,5	—	3	128,0	—	—	1	128	
7	115,6	—	10	114,7	5,64	5	109,2	1	119	2	106,5	
6	1382,0	—	10	1424,9	113,06	4	1248,8	1	1454	2	1218,0	
3	127,0	—	5	128,8	—	3	115,7	—	—	—	—	
2	113,5	—	5	115,4	—	1	104	—	—	1	117	
2	63,5	—	6	68,7	—	3	58,7	—	—	1	67	
3	40,0	—	6	39,5	—	3	36,3	—	—	2	37,0	
3	33,0	—	6	31,0	—	3	30,0	—	—	2	30,5	
4	27,4	—	5	25,0	—	3	24,7	—	—	1	24	
2	48,0	—	6	49,2	—	3	45,0	—	—	1	50	
6	88,7	—	5	96,2	—	3	85,0	—	—	2	90,0	
8	75,2	—	12	72,5	2,93	4	75,0	1	69,1	2	73,3	
1	76,6	—	6	73,4	—	3	71,8	—	—	1	73,6	
1	101,4	—	6	102,3	—	3	101,4	—	—	1	98,5	
7	65,0	—	10	61,3	2,67	5	62,4	1	62,3	2	60,1	
6	86,1	—	10	84,6	3,63	4	84,2	1	90,2	2	82,0	
7	69,1	—	11	72,1	2,28	4	70,7	—	—	2	69,3	
2	89,0	—	4	92,5	—	1	88,1	—	—	—	—	
2	49,9	—	5	53,5	—	3	50,7	—	—	—	—	
3	82,5	—	6	78,9	—	3	82,7	—	—	2	82,3	
2	53,6	—	5	51,0	—	3	54,9	—	—	1	48,0	
4	97,6	—	5	100,0	—	3	92,2	—	—	1	105,8	
9	158,1	—	3	165,2	—	2	157,4	—	—	3	160,0	

5. táblázat

Kárpát-medence késő-réz-kora (i. e. 2100—1900)⁷
 Table 5. Late Copper Age in the Carpathian Basin (2100—1900 B. C.)⁷

MARTIN No	X. Okkersfros				XI. A.			Baden		XI. B.	XI. C. Kostolac	
	♂♂		♀♀		♂♂		♀♀		♀	♀	♀	
	N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}	s	N	\bar{x}	N = 1	N = 1	N = 1
1.	2	186,0	2	179,0	17	184,5	9,13	6	175,3	185	180	173
8.	3	138,3	3	138,3	15	140,5	6,69	6	135,7	148	138	139
9.	6	101,2	4	95,8	17	95,2	3,93	6	90,7	93	98	94
17.	1	134	1	137	7	138,9	—	5	126,0	—	123	129
20.	1	119	2	115,0	12	114,0	10,69	5	109,2	—	107	106
38.	1	1531	2	1371,5	11	1439,0	105,06	5	1272,8	—	1293	1252
45.	1	140	1	139?	9	128,9	—	5	118,4	—	124	121
47.	2	118,5	1	110	11	115,3	8,14	6	109,2	110	102	100
48.	2	71,0	2	66,0	15	68,5	4,29	5	64,6	64	60	61
51.	3	41,3	3	40,3	16	40,1	2,39	6	37,5	37	39	38
52.	4	31,8	3	30,0	16	31,9	3,38	6	30,5	34	31	33
54.	2	24,5	2	24,8	12	24,0	1,71	5	22,0	20	24	25,5
55.	1	54	2	48,5	15	50,5	3,54	6	46,8	46	44	46
66.	3	106,0	1	103	10	93,2	5,79	6	86,5	86	85	83
8 : 1	2	75,2	2	77,8	15	76,9	3,99	6	77,2	80,4	76,7	80,4
17 : 1	1	69,1	1	73,3	7	76,4	—	5	71,8	—	67,9	74,6
17 : 8	1	96,4	1	97,9	7	99,3	—	5	93,1	—	88,4	92,8
20 : 1	1	61,3	2	64,3	12	62,4	5,69	5	62,2	—	59,4	61,3
20 : 8	1	85,6	2	82,8	11	80,8	10,33	5	80,6	—	77,5	76,3
9 : 8	2	70,6	3	68,2	15	67,9	3,47	6	66,9	62,8	71,0	67,6
47 : 45	1	82,1	1	79,1?	8	88,4	—	5	92,0	—	82,3	82,6
48 : 45	1	50,0	1	48,2?	9	53,2	—	5	54,5	—	48,4	50,4
52 : 51	2	77,5	3	74,4	16	79,6	6,98	6	81,5	91,8	79,5	86,8
54 : 55	1	48,2	2	51,0	11	47,0	3,70	5	47,7	43,4	51,6	55,4
66 : 9	1	105,1	1	112,0	10	98,3	5,40	6	95,4	92,5	86,7	88,3
Termet Stature	4	175,5	2	161,9	9	164,4	—	1	157,7	—	—	155,7

⁷ X. *Okkersfros-k.*: Csongrád-Kettőshalom-Bárdos tanya (MARCSIK 1971—72), Szentes Besenyőhalom (ZOFFMANN 1976—77), Balmazújváros-Árkusmajor, Debrecen-Basahalom, Debrecen-Dunahalom, Debrecen-Halászláponyag, Dévaványa-Barcshalom, Kétegyháza, Sárrétudvari-Balázs-halom (MARCSIK 1979), Derekegyház-Ibolyásdomb (ZOFFMANN 1981b);

XI. A. *Keletmagyarországi Badeni-k.*: Alsónémedi (NEMESKÉRI 1951), Budapest-Andor u., Szentes-Nagyhegy (NEMESKÉRI 1956), Baja-Dózsa Gy. u. 233. (FARKAS 1975);

XI. B. *Nyugatmagyarországi Badeni-k.*: Palotabozsok (NEMESKÉRI 1956);

XI. C. *Kostolac-cs.*: Vučedol (ZOFFMANN 1972—73), Hrtkovci-Gomolava (ZOFFMANN 1983d).

IRODALOM

- BARTUCZ, L. (1916): A Bűdöspeszt barlangban talált neolithkori embercsontváz. — Barlangkutatás 4; 109—136.
- ECSEDY, I. (1979): *The people of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary*. — Fontes Arch. Hung., Budapest.
- FARKAS, GY. (1972—73): Poznoeneolitiski antropološki nalazi u nalazištu Vajska-Baba-Sivac. — RVM 21—22; 131—139.
- (1973): Rézkori (bodrogkeresztúri) antropológiai leletek Nosza-Gyöngypart (Jugoszlávia) lelőhelyről. — Anthropol. Közl. 17; 29—39.
- (1974): Neolitikus leletek Vésztő-Mágori-halom lelőhelyről. — Anthropol. Közl. 18; 55—64.
- (1975): *A Délalföld őskorának paleoantropológiája*. — Kandidátusi disszertáció, Szeged.
- (1976): A Magyarhomoróg-Könyadomb rézkori temető antropológiai értékelése. — DMÉ 1976; 161—171.
- (1977): Anthropological outlines of the prehistory of the southern part of the Great Hungarian Plain and of Northern Yugoslavia. — Acta Biol. Szeged 23; 139—167.
- JELÍNEK, J. (1973): Die neolithische und bronzzeitliche Besiedlung der heutigen Tschechoslowakei. — Fundamenta B/3, VIIIa, 1; 186—199.
- JUNGWIRTH, J. (1977): Die Bevölkerung Österreichs im Neolithikum. Festschrift 75 Jahre Anthropol. Staatssamml. München, 233—256.
- KALICZ, N. (1970): Götter aus Ton. Das Neolithikum und die Kupferzeit in Ungarn. Budapest.
- KISZELY, I. (1973): Untersuchung der Menschenknochen aus der urzeitlichen Siedlung und dem Gräberfeld von Altacker in Pári. — Mitt. Arch. Inst., Budapest 4; 119—128.
- LIPTÁK, P. (1974—75): Neolitikus csontvázmaradványok Deszk mellett. — MFMÉ 1974—75; 311—315.
- LIPTÁK, P.—FARKAS, GY. (1967): A Békés-Povádzugi őskori és 10—12. századi temető csontvázanyagának embertani vizsgálata. — Anthropol. Közl. 11; 127—163.
- MAKKAY, J. (1982): *A magyarországi neolitikum kutatásának új eredményei. Az időrend és a népi azonosítás kérdései*. — Budapest.
- MALÁN, M. (1929): *Adatok a lengyeli őstelep neolithkori lakóinak anthropológiájához*. — Budapest.
- MARCSIS, A. (1971—72): Data of the Copper Age anthropological find of Bárdos-Farmstead at Csongrád-Kettőshalom. — MFMÉ 1971—72; 19—27.
- (1976): A püspökladány-kincsesdombi temetkezések embertani anyaga. — DMÉ 1976; 66—67.
- (1979): The anthropological material of the Pit-Grave Kurgans in Hungary. — In: ECSEDY, I.: *The people of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary*. — Fontes Arch. Hung., Budapest, 87—98.
- NECRASOV, O.—CRISTESCU, M. (1965): Données anthropologiques les populations de l'âge de la pierre en Roumaine. — Homo 16; 129—161.
- NEMESKÉRI, J. (1944): A vasküti neolithkori (Körös-kultúra) csontváz embertani ismertetése. — In: KUTZIÁN, I.: *A Körös kultúra*. — Diss. Pann. 2.23; 149—152.
- (1951): Anthropologische Untersuchungen der Skelettfunde von Alsónémedi. — Acta Arch. Hung. 1; 55—72.
- (1956): Anthropologische Übersicht des Volkes der Pécel Kultur. — In: BANNER, J.: *Pécel Kultur*. — Arch. Hung. 35; 295—314.
- (1961): Die wichtigsten anthropologischen Fragen der Urgeschichte in Ungarn. — Anthropol. Közl. 5; 39—47.
- PATAY, P. (1974): Die Bodrogkeresztúr-Kultur. — BRGK 55; 3—71.
- SZATHMÁRY, L. (1976): A Hillebrand barlang neolitikus csontvázletele. — HOMÉ 15; 323—339.
- (1978): Koraneolitikus (AVK) csontvázletelek Berettyószentmárton-Morotva lelőhelyről. — DMÉ 1978; 31—34.
- (1978—79a): The neolithic skeleton from Zaránk. — Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 5; 135—146.
- (1978—79b): A Tiszai kultúra csontvázletelei Szerencs-Taktaföldváron. — HOMÉ 17—18; 25—32.
- (1979): A Déri Múzeum bronzkori csontvázleteleinek embertani vizsgálata. — DMÉ 1979; 39—57.
- SZATHMÁRY, L.—NEMESKÉRI, J. (1975): A Debreceni Déri Múzeum neolitikus (eneolitikus) és rézkori csontvázleteleinek vizsgálata. — DMÉ 1975; 121—159.
- TÓTH, T. (1972): On the morphological modification of anthropological series in the Lithic and Paleometallic Ages III. — Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung. 64; 387—400.
- (1979): Some factors in the morphological modification of human groups. — Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung. 71; 321—328.

- (1982): Some anthropological problems of the neolithic Tisza-Basin population. — *Ann. Hist-nat. Mus. Nat. Hung.* 74; 359—364.
- VIRCHOW, R. (1890): *Excursion nach Lengyel*. — *Verh. d. Berliner anthrop. Gesellschaft*, Berlin.
- ZOFFMANN, Zs. K. (1968): An anthropological study of the neolithic cemetery at Villánykövesd (Lengyel culture), Hungary. — *JPMÉ* 13; 25—36.
- (1969—70): Anthropological analysis of the cemetery at Zengővárkony and the neolithic Lengyel culture in SW-Hungary. — *JPMÉ* 14—15; 53—72.
- (1972—73): Die Aufarbeitung des kupferzeitlichen anthropologischen Materials aus Vučedol (Jugoslawien). — *JPMÉ* 17—18; 51—60.
- (1976): Embertani ismereteink a Körös-Starčevo-Criş kultúra népességéről. — *Arch. Ért.* 103; 190—196.
- (1976—77): Das anthropologische Material der Ockergräber-Bestattung von Szentes-Besenyőhalom. — *MFME* 1976—77: 39.
- (1977): Anthropological finds in Lánycsók, Hungary, from the early neolithic Starčevo culture. — *JPMÉ* 22; 157—162.
- (1978): Excavation at Bicske II. Anthropological finds from the neolithic cemetery. — *Alba Regia* 16; 61—69.
- (1980): Eine Übersicht über das anthropologische Material des neolithischen und kupferzeitlichen Kulturen im Karpathenbecken. — *Alba Regia* 19; 9—29.
- (1981a): A neolitikus Szakálhádi csoport embertani anyaga Csanytelek-Újhalastó lelőhelyről. — *MFME*, in press.
- (1981b): Kurgántemetkezés embertani anyaga Derekegyház-Ibolyásdombról. — *MFME*, in press.
- (1982): Die anthropologischen Funde der früh- und spät-Alföld-Linienbandkeramik in Ostungarn. — *DMÉ*, in press.
- (1982-83): Neolithische anthropologische Funde aus der Umgebung von Odžaci (Bačka, Jugoslawien). — *RVM* 28; 35—38.
- (1983a): A Medina-Margitsziget lelőhelyen feltárt koraneolitikus sír embertani vizsgálata. — *Anthrop. Közl.* 27; 61—68.
- (1983b): Neue anthropologische Funde der neolithischen Körös-, und Theiß-Kultur aus Südungarn. — *MFME*, in press.
- (1983c): Das anthropologische Material des spätneolithischen Gräberfeldes von Hrtkovci-Gomolava. — Novi Sad, in press.
- (1983d): Das anthropologische Material der Bestattung der aeneolithischen Kostolac-Gruppe von Hrtkovci-Gomolava. — *RVM*, in press.

A szerző címe: K. ZOFFMANN ZSUZSANNA
 Author's address: Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztálya
 Budapest, Múzeum krt 14—16.
 H-1370